

Tømmerup skoles historie og skolehistorie i al almindelighed

Tømmerup skoles historie er nok ikke meget anderledes end andre landsbyskolels. Vi ved ikke så meget om den før omkr. 1730, men før den tid har store dele af befolkningen stadig været analfabeter - også i Tømmerup.

Egentlig undervisning kommer til landet med kristendommen. Det fortælles, at Ansgar købte 12 trælle for at lære dem at læse. Samme Ansgar blev afbilledet på et kalkmaleri i indgangen til Tømmerup skole i 1913 af Lemcke Jensen, forestillende Ansgar prædikende for de danske hedninge. I lang tid op igennem middelalderen var det kun de højst placerede i samfundet samt præster og munke, der fik lærdom af boglig art. Vi ved f.eks. at biskop Absalon studerede teologi i Paris midt i 1100-tallet. Københavns universitet oprettedes 1479 af Chr.I. Universiteterne varetog først og fremmest undervisningen i teologi.

Den første, der forsøger at sætte en folkeoplysning i gang er Chr. II, der påbyder præster og degne "at undervise børn i religion, læsning, skrivning og regning". Chr.II var borgerkonge, altså de "små" konger, så da han blev afsat i 1523, brændte adelen samtidig de fleste af de love, han havde indført, bl.a. nævnte "skolelov".

Skolerne er gennem hele middelalderen knyttet til klostrene, der igen var en del af kirken. Skolerne var i princippet åbne for alle, men med den tids samfærdselsmidler er det klart, at det ikke kom landbefolkningen til gode. Penge strømmer ind til klostreskolerne, for det opfattes som hørende til de gode gerninger at give hertil. Eleverne på disse skoler kaldtes disciple. De blev af og til sendt ud i omegnen for at tigge, men også for, mod betaling, at undervise. De ældste af disciplene kaldtes degne. De skulle assistere ved gudstjenesten (messen) og kirkelige handlinger. På landet ansatte man sådanne degne ved kirkerne. De var på én gang kirkesangere, ringere, gravere, renholdere af kirkerne samt undervisere. De fik ofte en degnebolig, der lå tæt ved kirken. Egentligt undervisningslokale var der ikke tale om, da undervisningen foregik i kirken.

Reformationen rydder op i hele kirke- og klostervæsenet. Danmarkshistoriens største konfiskation eller "nationalisering" finder sted, ved at kongen inddrager alle værdier tilhørende kirker og klostre. Det var umådelige rigdomme, især bisperne havde samlet sig, så disse var sammen med adelen den egentlige magtfaktor, hvorfor kongen naturligt er interesseret i at bryde denne magt. Kirken skulle genetableres, og det sker med "Kirkeordinansen" af 1537. Heri fastslås det, at kongen er

øverste myndighed. Ordinansen sendes til Martin Luther til godkendelse. I 1539 sendes den ud i landet oversat af Peder Palladius, der havde taget doktorgraden i Wittenberg, og som blev Sjællands første biskop efter reformationen. Et af kirkeordinansens seks punkter omhandler skolen. Her siges det, at børnene skulle gå sammen i skole indtil det 12. år, hvorefter de skulle skilles i en boglig og en praktisk linie afhængig af evner og ønsker. Dette gjaldt for byskoler. For landsbyskoler indførtes regler for degnelæsning. Hver søndag skulle degnen samle børn og unge fra kirkebyen og undervise og overhøre dem før gudstjenesten. Landdistrikternes børn kunne nøjes med at overhøres én gang månedligt i en "dannemands" hus.

Chr.IV udsender i 1604 en skoleanordning, der foreslår, at der skal være ensartede pensum og lærebøger i landets skoler. Ligeledes skal der ske en begrænsning i tiggeriet fra latinskoleelevernes side. Alt dette var udmærket, men forordningen indeholdt ingen oplysninger om, hvordan alt dette skulle finansieres, så ordningen slog ikke igennem. I 1632 udsendes endnu et skolerelement, hvori der advares mod udenadslære, samt at der skal undervises på modersmålet i de lavere klasser. Chr. IV opfordrer også til, at det pålægges de større bønder i de større landsbyer at oprette skolehuse og holde skolemestre. Der kom dog ikke meget ud af disse opfordringer, for man havde ikke megen tiltro til Chr.IV i hans senere regeringsår som følge af lavvande i statskassen efter 30-årskrigen.

Chr.V's Danske lov omtaler ansættelse af duekelige degne, der skal undervise ikke blot om søndagen men også nogle hverdage om ugen. Degneboliger skal oprettes med jord, så der kan holde hest, køer og får. "Embedet skal være tillokkende uden at friste den begærlige"!

Forordningen om fattigvæsenet 1708 bestemmer, at hvor der ikke er skoler, skal degnen eller andre bekvemme mænd undervise de fattige børn uden vederlag, dog kun de små "indtil de kan køre plov, vogte gæslinger eller andre små gerninger". Dette skulle senere vise sig at blive årsag til mange stridigheder mellem præst og degn på den ene side og bønderne på den anden, fordi man havde brug for børnenes arbejdskraft der hjemme.

Det er dog først med Fr. IV's oprettelse af 240 rytterskoler, at vi får en skole for almuen. Instruktion for skolerne udkom 28. marts 1721. Præsterne får tilsyn med skolerne og skal sørge for, at skolepligten opfyldes. Dette kunne ske ved formaning til forældrene. Hjælp dette ikke kunne indberetning til amtmanden finde sted, som herefter kunne anbefale straffe som pengebøder, fængsel på vand og bred eller åbenbar skrifte i kirken. Skolepligten begyndte ved barnets 5. år. Skoledagen var om sommeren fra 7-11 og 14-18. Om vinteren fra 8-12 og 14-16. Allerede når barnet var 8 år, kunne det, hvis forældrene ønskede

det, slippe med halvdags skolegang, men hver søndag skulle de med deres lærer møde ved kirken og overvære prædiken og katekiseres. Lærerens stilling bliver bedret. Han skal nu inden ansættelse findes sted eksamineres af præsten i overværelse af amtmanden. Viste det sig senere at han var uduelig, eller hvis man fandt klager over ham berettiget, kunne han afskediges af amtmanden og provsten. Lærerens løn var i naturalier fra sogneboerne + 24 rdl. fra kongen. Husmænd kunne betale ved at arbejde på lærerens mark et par dage om året. Et af de synlige udtryk for lærerens forbedrede stilling var de nye skolebygninger. De vidnede om den betydning, kongen tillagde lærerens gerning. Disse rytterskoler blev forbilleder, og mange godsejere fulgte kongens eksempel og oprettede selv skoler. Dette har sikkert også været tilfældet i Tømmerup, der hørte under grevskabet Lerchenborg. Det er i hvert tilfælde fra nu af, at vi kender navnene på de degne og skoleholdere, der har været ved Tømmerup skole.

Ivor den første skolebygning har ligget vides ikke, men det er ikke utænkeligt at det har været på samme sted som den senere kendte, nemlig skråt overfor gadekæret. Her lå den tæt på præstegården, så det var nemt for præsten at føre tilsyn. Som tidligere nævnt var degnekaldet det vigtigste, mens det at holde skole var en bibeskæftigelse og derfor ofte foregik noget lemfældigt. Den mangelfulde undervisning skyldtes dog ofte, at mange degne var ustuderede og derfor ganske enkelt ikke var i stand til at videregive nogen større viden.

Den første degn, vi kender navnet på i Tømmerup, er Hans Lund, som omtales 1730. Han gjorde en uheldig figur, idet der allerede 1733 kommer en klage fra præsten i Vørslev over at han var blevet banket af Hans Lund og en student. Hvad årsagen til den gang klø har været vides ikke. Nogle år senere gjorde Hans Lund sognepræst Monrads datter i Tømmerup gravid. Det var ikke særlig heldigt, da H.L. var gift. Hans kone dør imidlertid få måneder senere, og H.L. søger om tilladelse til at gifte sig med præstens datter. Kanceliet afslog ansøgningen, hvorefter H.L. rømmede fra embedet. Han stævnes for landstinget, men viste sig aldrig siden.

Den næste degn blev Johannes Reimer, der tiltræder 1737. Han var præsten fra Sydslesvig. Han ægter den uheldige præstedatter i 1738, men dør allerede fire år senere.

Det er på denne tid, at Chr. VI udsender "forordning om skolevæsenet på landet". Kongen vil lade indrette skoler overalt på landet for at alle selv de fattigste børn kan lære "troens grund og salighedens vej, orden og måde efter Guds ord og den evangeliske kirkes lære". Desuden skulle børnene lære læsning, skrivning og regning. Men økonomien? Proprietærerne havde ikke vilje og bønderne ikke evne, så der kom en lempeligere udgave af forordningen 1740. Storbønderne måtte nu selv

afgøre hvor mange skoler, der var behov for, og skolepligten kunne man handle sig tilrette med. Lodsejerne kunne også selv bestemme lærerlønnen, men kongen formodede, at man ville aflønne lærerne anstændigt. På trods af disse noget elastiske forordninger er det første gang, at regeringen ser hele falkenoplysningsgangen en samfundsopgave.

Peder Nicolai Arrebo afløste Reimer som degn i Tømmerup 1741. Han var præstesøn fra Falster. Der bliver hurtigt vrøvl med Arrebo, idet denne starter med at klage over indtægterne. Der er formodentlig tilkendt degneenken et nådensår, hvorfor degnelønnen har været reduceret. Det blev hurtigt værre, idet Arrebo ryger i klammeri med sognepræst Monrad, der har klaget over Arrebo for forseemmelighed i tjenesten. Sagen var af så forærgelig karakter at sagen går helt til kongen, der henstiller at Arrebo bliver tvangsforflyttet.

Søren Høning er degnen, der indtager pladsen efter tvangsforflyttelsen af Arrebo 1745. Om dette bytte var nogen fordel kan nok diskuteres. Biskoppen skriver i sin visitats, at han er den udueligste i hele stiftet. Han kan ikke synge, læser ikke i bøgerne og katarotiserer meget slet. På trods af dette var Høning en skikkelig mand, der forblev i embedet i 19 år. Han var da 70 år, og fik tilkendt en årlig pensum på 50 rigsdaler på grund af "tiltagende alderdom med sinds- og legemsskrøbelighed". Han blev over 90 år gammel. Under Hønings embedsperiode brændte degneboligen, og han måtte have hjælp til genopførelsen samt skattefrihed i tre år.

Der er foruden degnen nu også ansat en skoleholder i Tømmerup, men navnet kendes ikke.

Carl Frederik Rüdiger afløste Høning i 1764. Han var her i 14 år, hvorefter han søgte til Rørby.

I 1773 kalder grevinde Lercke en ustuderet degn fra Røsnæs, Holger Janberg, til Tømmerup. Han ser ikke ud til at have været stort beventt, idet han over for biskoppen indrømmer det umulige i at fremvise et eneste barn, som havde lært noget. Janberg har sikkert haft en substitut i sine sidste år, idet han er 78 år, da han afstår embedet til efterfølgeren Jens Paludan Svella 1815. Han sælger igen sit embede 1829, men blev boende i sognet til sin død 13 år senere. Enken søger understøttelse af skolekassen, men dette nægtes hende med den begrundelse, at salget af embedet havde indbragt hendes mand mange penge. Forordningen af 1739 virker ikke særlig godt, heller ikke i Tømmerup, så i 1806 kommer der en bestemmelse om, at der i hvert sogn skal ned sættes en skolekommission. Her i Tømmerup består den af greven, præsten og to mand udpeget af amtsskolelediktionen. Disse fire skal føre tilsyn med og administrere skolen. Skolekommissionen holder sit første møde på Lerchenborg 1808. Vi skal dog helt frem til 1829, før der kommer nogen opbakning om forordningen. Det mest bemærkelsesvær-

dige er dog at skoleloven af 1814 overhovedet ikke omtales. Den indfører dog ellers undervisningspligt fra barnets 7.-14. år. Måske skyldes det dårlig økonomi? Det er lige efter napoleonskrigen og krigen med England og staten gik bankerot i 1813. Det ser i hvert tilfælde ud til at det har været vanskeligt at opretholde undervisningspligten, idet mange forældre holder børn hjemme for at deltage i arbejdet. Der er en del sager, hvor forældre idømmes mulkt. Der er på et tidspunkt kun 10-12 børn i skolen, skønt der i sognet var 120 børn over 7 år. Skolekommissionen får dog sat skik på det, idet det bestemmes, at halvdelen af de undervisningspligtige skal have undervisning, sådan at 30 elever undervises om formiddagen og 30 om eftermiddagen.

Jørgen Jacobsen kaldes til embedet i 1829. Han er Tømmerups første seminarieuddannede skoleholder. Degneboligen er meget forfalden, og man bygger en ny i 1830. Under J. Jacobsen ser det ud til, at der kommer opbakning omkring undervisningspligtens opfyldelse. I 1847 er der 143 børn i skolen, og man begynder at tale om at ansætte en andenlærer. Dette er J. Jacobsen dog meget imod og henviser til sogne, hvor én lærer underviser endnu flere børn. Det er dog nok udsigt til faldende indtægt, der har fået ham til at afslå tilbuddet om endnu en lærer ved skolen. J. Jacobsen ser ud til at have været en aktiv mand. Det siges, at han ved siden af sin lærergerning drev en omfattende handel, især med flæsk. Biskoppen roser ham som meget dygtig, men han (Jacobsen) får dog også en irettesættelse, fordi han har været meget grov overfor præsten.

Fra 1853 er cand. theol. Johs. Buckholtz lærer i Tømmerup, og på denne tid ansættes også en andenlærer. Johs. Buckholtz er her i syv år, hvorefter han bliver præst i Vendsyssel. Han døde under et besøg i Kallundborg og blev begravet på Tømmerup kirkegård.

I 1860 ansættes Andreas Schønning, der er førstelærersøn fra Viskinge. Han var en meget afholdt lærer og blev da også ved skolen, til han blev pensioneret i 1896. Også han blev begravet på Tømmerup kirkegård. Morten Madsen Gammeltoft blev den næste førstelærer. Han var kun ved skolen i fem år, men nåede på disse få år at køre skolen helt ned. Det siges, at der kun var ganske få elever ved skolen til sidst. Han blev da afskediget med pension i 1901. På denne tid er de folkelige vækkelser gået over landet, og dette gav sig bl.a. udslag i at der i Tømmerup sogn var oprettet hele fire friskoler. Hvis undervisningen i kommuneskolen så samtidig har været ringe, har dette nok forstærket "flugten" til friskolerne.

I Istebjerg oprettedes 1879 en fattiggård. På denne gård indrettedes forskole for områdets børn i 1885. Der var ansat en lærerinde til at tage sig af denne undervisning, men hun havde også timer på skolen i

Tømmerup. Skolen på fattiggården blev nedlagt 1901. Man var på dette tidspunkt begyndt at tale om at bygge en helt ny kommuneskole. Den gamle ved Tømmerup gadekær var som bekendt fra 1830 og trængte i høj grad til en gennemgribende istandsættelse. Den egentlige udvikling i sognet skete dog ikke i Tømmerup men i Spangsbro. Her var bygget mejeri, forsamlingshus og brugsforening, så det endte med, at man vedtog at bygge en helt ny skole her. Den stod færdig i 1913.

Christian Madsen var blevet ny førstelærer i 1902. Folk i sognet begyndte igen at sende deres børn i kommuneskolen, så omkring 1910 var der ca. 100 børn i skolen fordelt på fire klasser.

Holger Nederland afløste Chr. Madsen i 1927. Nederland var enelærer på Mors, før han kom hertil, men hans mor var født i Nostrup skole, hvor hans morfar var lærer. Under Nederlands embedstid udvidedes skolen to gange. I 1955 byggedes en fløj med tre klasseværelser, to faglokaler, gymnastiksal med omklædningsrum samt lærerlejlighed over klasseværelserne. Samtidig blev der bygget cykelskur og læskur i gården samt garager og udhus til lærerne. Den næste udvidelse fandt sted i 1960, hvor man rev taget af den gamle skolebygning og byggede en førstesal ovenpå. Her blev indrette to klasseværelser. I disse år ansattes flere lærere ved skolen som følge af den nye folkeskolelov af 1958. Disse lærere skal have bolig, så kommunen opfører tre nye lærerboliger, en på Andaksvej og to på Tømmerupvej, hvoraf den sidste står færdig 1960. Nederland afskediges med pension i november 1966 efter 39 års virke ved Tømmerup skole.

Jacob Kruse Jensen ansattes som skoleleder i januar 1968. Han kom fra Sydslesvig, hvor han havde opbygget en dansk skole i Askfeldt. Han var et meget venligt og hjælpsomt menneske, men havde et personligt problem, der efter nogle år resulterede i en svag administration af skolen, hvorfor han afskediges med pension i 1976. Under Kruse Jensen oprettes der børnehaveklasse ved Tømmerup skole, og stillingen som skoleleder bliver en inspektørstilling.

Dan Disp ansattes som skoleinspektør 1977. Han kom fra en stilling som lærer ved Kildebjergskolen i Nørkev. Da han ikke ønskede at benytte den gamle førstelærerbolig til beboelse, blev der her indfattet sløjde/formningslokale for neden og lægeværelse ovenpå. I 1980 bygges endnu en fløj til skolen indeholdende et klasseværelse, lærerværelse, to kontorer samt et depot.

Hvad er nu fremtiden for Tømmerup skole? Foreløbig har byrådet vedtaget, at den skal bevares som en 7-klasset skole med børnehaveklasse. En skole vil dog altid være afhængig af børnetallet. Dette har i de senere år været vigende, det er noget generelt over hele landet. For lokalsamfundets skyld må man håbe, at skolen fortsat har en fremtid.